

решення студентами тестових завдань для успішного проходження ГИА в формі ВНО з історії України.

Ключеві слова: педагогічні технології, тестові технології, ГИА, ВНО, алгоритм, атрибуція, студент.

Отримано: 05.11.2019

УДК 34.338.48(477)

Анатолій Філінюк
м. Кам'янець-Подільський

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті зроблено спробу проаналізувати літературу, визначити місце і роль міжнародного наукового туризму в академічному житті та науково-дослідницькій діяльності закладів вищої освіти України. Підкреслено форми міжнародного наукового туризму й узагальнено накопичений досвід його здійснення у вітчизняних ЗВО. Наголошено на можливостях і перспективах міжнародного наукового туризму в удосконаленні міжнародної академічної співпраці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: науковий туризм, міжнародний, дослідницька діяльність, академічна співпраця.

Туризм став глобальним феноменом сучасності. Це – і бізнес, і відпочинок, і комунікація, і інформація, і навчання, і професія, і навіть спосіб життя. О. Любіцева справедливо зазначає, що туризм є синтетичним видом діяльності з широким спектром суспільних функцій, що охоплюють діапазон від виховного процесу до міжнародних відносин, але базовою функцією, яка була закладена в його основу ще на початках формування цього феномену, є можливість саморозвитку і самовдосконалення в індивідуально доступних формах¹. Він характерний для більшості цивілізацій і культур планети як винятково значимий комунікаційний чинник їхнього розвитку, вдосконалення міжетнічного діалогу та збагачення духовного світу людини. Міжнародний науковий туризм належить до нових видів туристичної галузі, який перейшов із розряду екзотичних в оборот ринкового обігу. Нині лише в міжнародних конгресах можуть брати участь від 200 до 10 тисяч осіб. Адже учасників наукових форумів супроводжують члени їхніх сімей, для яких організатори пропонують екскурсійні програми. Вони знайомляться з визначними пам'ятками, здійснюють подорожі та екскурсії. В Україні науковий туризм набуває дедалі більшої популярності, відкриваючи нові можливості та горизонти для саморозвитку й самореалізації його учасників.

Звернення до теми про міжнародний науковий туризм як складової академічного та наукового життя закладів вищої освіти України на сучасному етапі мотивується наступним. По-перше, тим, що він дає можливість кожному його учаснику поєднувати професійні інтереси з розумним і раціональним відпочинком, пов'язаним із пізнанням свого краю, своєї країни, залученням до цього учених і науковців інших держав. По-друге, виступає своєрідною ланкою, одним із шляхів входження молодшої Української держави у європейське та світове співтовариство. Подорожі іноземних туристів по Україні, окремих її регіонах, в тому числі й по Поділлі та Кам'янцю-Подільському, створюють у них реальний і правдивий образ нашої держави, а відтак сприяють її інтеграції в міжнародний цивілізований простір. Перебуваючи в інших країнах, наші співвітчизники не тільки знайомляться з їхніми надбаннями, а й здійснюють там рецепцію України. По-третє, актуальність і необхідність розкриття обраної проблеми пов'язані зі зростаючими масштабами наукової діяльності в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Подільському державному аграрно-технічному університеті, інших закладах вищої освіти, а відтак дедалі більш широкою участю іноземних гостей як у наукових заходах, так екскурсіях і подорожах по древньому Кам'янцю-Подільському та пам'ятних місцях Подільського краю. По-четверте, обрана проблема поки що не знайшла належного розкриття у вітчизняній літературі, а відтак не узагальнювався багатий досвід цієї важливої ділянки роботи.

Аналізуючи історіографію питання, слід підкреслити, що цією проблемою займалися фахівці різних рівнів. Зокрема, загальнотеоретичні положення і підходи в розвитку туристичної сфери відображені в монографії Г. Горіної². С. Мельниченко зосередив увагу на теорії, методології і практичній діяльності щодо застосування інформаційних технологій у туризмі³. Окремі аспекти наукового туризму відзначені в колективній монографії за редакцією В. Герасименка⁴, С. Мельниченка, присвяченій теоретичним, методичним і практичним питанням інформаційних технологій у туризмі та аналізу етапів розвитку туризму в Україні⁵. Н. Мойсєєва дослідила теорію, методологію і практику інноваційного розвитку туристичної сфери регіону⁶. Автор виділила науковий туризм із більш як 50 видів туризму за цільовими ринками. Про підприємницький вектор розвитку регіонального туризму йдеться в монографії С. Нейдомінова⁷. Деякі питання організації туристичної діяльності в Україні висвітлені в монографії В. Кифяка⁸. Ґрунтовний науковий аналіз туристичних ресурсів для потреб іноземного туризму зроблено у монографії А. Мокляк⁹. Підвищений інтерес з точки зору теми дослідження викликає і колективна монографія «Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід»¹⁰, яка побачила світ у 2003 р.

Останнім часом вийшли друком десятки статей, які значною мірою розкривають окремі аспекти наукового туризму. Так, В. Євдокименко з м. Чернівці у статті «Регіональні фактори розвитку туризму»¹¹ зробив спробу обґрунтувати принципи формування регіональної політики розвитку туризму та висвітлити своє бачення реалізацію заходів щодо формування сприятливого інвестиційного клімату в сфері туризму. Принциповим у ній є акцентування автора на необхідності розробки цілісної теоретичної концепції формування соціально-економічної стратегії управління туристичними процесами як на державному, так і на регіональному рівнях. Цікавою, з нашої точки зору, є стаття київських авторів В. Цибуха, Б. Вихристенка і С. Поповича «Стан і перспективи розвитку туризму в Україні»¹², де розкривається органічний взаємозв'язок розвитку туризму та вирішення проблем зайнятості населення.

Найбільш помітне місце у виданні «Розвиток туризму в Україні. Проблеми і перспективи»¹³, що побачило світ у 1995 р., посідають розвідки Я. Науменка, вже згаданого В. Євдокименка, М. Крачила, Ю. Танигіна, С. Поповича, а також в інших наукових збірниках – Н. Аніпко, А. Баженова, С. Баженової, І. Божко, Н. Бунтової, Я. Верменич, Б. Вихристенка, А. Грянила і Н. Мазура, Н. Гука, А. Давидюка і Л. Турлюк, С. і М. Дутчак, В. Євдокименка, В. Зайцевої, Н. Карачиної та О. Савіцької, В. Кобржицького, А. Мазаракі і С. Мельниченка, А. Парфіненка, О. Самійленка, Є. Слободенюка, Д. Стеченка, С. Скорорбагатька і А. Охріменка, А. Теребуха, О. Макара, Г. Ільницької та багатьох інших.

Проте найбільший інтерес викликали статті українських авторів К. Міщук, Н. Петренко, В. Стадник, А. Страшевської, М. Халаявки та російських дослідників В. Павлова та Ю. Холодильної. Так, наприклад, К. Міщук і В. Стадник зосередили увагу на можливостях і формах освітнього туризму в розвитку професійних компетенцій менеджера, наголосивши на тому, що серед видів освітнього туризму важливе місце посідають наукові й навчальні стажування, участь у семінарах, конференціях, з'їздах, конгресах, майстер-класах, метою яких є обмін досвідом та одержання нової професійно важливої інформації¹⁴. А. Страшевська акцент зробила на можливостях геосайтів Поділля як об'єктів наукового туризму¹⁵. М. Халаявка зробила спробу коротко відтворити історію й показати стан наукового туризму в Україні¹⁶. В. Павлов представив різновиди наукового туризму, назвавши подорожі, які дозволяють вояжерам вивчати і досліджувати природу, її флору та фауну, завдяки допомозі й поясненням наукового персоналу; проведення наукових польових досліджень, які вимагають високої кваліфікації та ін. Але чи не найголовнішим є наголошення ученого на тому, що за оцінками експертів ЮНЕСКО, доля наукового туризму до 2020 р. складе 25% загальних показників сві-

тового туризму чи близько двох трильйонів доларів США на рік, що фактично завершить процес перетворення туризму у провідний комплекс світового наукового та культурного розвитку¹⁷. Ю. Холодніа в своїх статтях розкрила теоретичні аспекти розвитку наукового туризму в регіоні та охарактеризувала ресурсний потенціал регіону як основу розвитку наукового туризму¹⁸.

Серед багатьох досліджень туристичного краєзнавства особливе місце займає праця П. Тронька «Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття», цінність якої полягає в конкретних рекомендаціях і порадах для нових пошуків. Жвавий інтерес представляють праці великого подільського краєзнавця С. Гуменюка, в тому числі «Туристичні маршрути Хмельниччини», Б. Заставецького – «Географія Хмельницької області». Чільне місце в загальній масі літератури посідають праці І. Винокура, Л. Баженова, О. Завальнюка, М. Петрова, В. Прокопчука, І. Рибак, О. Расщупкіна, В. Савчука, С. Трубочанінова, багатьох інших учених і дослідників міста і Хмельниччини.

Однак, не зважаючи на зростаючу кількість наукової продукції про туристичну галузь, міжнародний науковий туризм поки що комплексно не досліджувався і не висвітлювався в науковій літературі України.

Мета нашої розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати наукову літературу та дослідити сутність, специфіку, місце і роль міжнародного наукового туризму в академічному і науковому житті ЗВО України на сучасному етапі.

Насамперед, зазначимо, що науковий туризм належить до спеціальних видів туризму і кваліфікується як здійснення наукових досліджень (наукової діяльності) на конкретній території, яка не є місцем постійного проживання туриста в період від однієї доби до шести місяців¹⁹. В «Енциклопедичному словнику-довіднику з туризму» науковий туризм пояснюється як різновид туризму, що охоплює поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозіумах²⁰. Деякі дослідники відносять до цього виду також конгресний туризм, хоча більшість його розглядають як підвид наукового туризму, або тотожний йому вид туризму, який класифікується за ознакою мотивації²¹. Доволі чітке визначення терміну «науковий туризм» сформульоване в Хартії наукового та культурного туризму, прийнятій ЮНЕСКО, Всесвітньою туристичною організацією (ВТО; з 2003 р. – міжнародна міжурядова організація в галузі туризму; англ. World Tourism Organization, UNWTO) і Манільській декларації зі світового туризму: «Науковий і культурний туризм має на меті *inter alia* – особисте пізнання наукових досягнень і відкриття історичних місць і пам'яток». Як переконаємось, ЮНЕСКО висунула на передній туризм як ефективний засіб масового запиту, широкої доступності наукових, культурних і рекреативних цінностей, як дієвий канал і дже-

рело збереження та пізнання спадщини через його використання в інтересах нації, миру та розвитку. До того ж, науковий туризм є джерелом зайнятості місцевого населення, гарантом наповнювання наукових досліджень, відкрить, збереження втраченого, розвитку наукових установ, спеціалізованої інфраструктури, вагомим важелем самофінансування, джерелом позабюджетних інвестицій. Тут зазначимо, що Україна стала повноправним членом Всесвітньої туристичної організації в жовтні 1997 р.²²

Головною ознакою наукового туризму є активна участь туриста в процесі отримання знань про об'єкт, а не пасивне його споглядання. Метою наукового туризму є участь у різноманітних наукових програмах без отримання туристом матеріальної вигоди²³. Ми ж розглядаємо науковий туризм як поїздки з метою участі в різноманітних наукових форумах – конференціях, конгресах, симпозіумах, нарадах, наукових програмах тощо. Узагальнюючи, зауважимо, що туризм є явищем культури, соціокультурним феноменом і сферою відпочинку. Завдяки йому учені, науковці і краєзнавці долучаються до інших культур, засвоюють їх, перетворюючи отримані знання в надбання власної духовності. Іноземці (і наші за кордоном, особливо завдяки безвізовому режиму), що беруть участь у наукових форумах, виконанні наукових проєктів, пізнають наші культурні надбання й самі є носіями своєї культури – демонструють, ілюструють і трансляють, передають, поширюють її цінності та смисли.

Науковий туризм, що має давні традиції, нині є перспективний напрямом міжнародного культурного обміну. В сучасній Україні науковий туризм з кожним роком набуває дедалі більшої популярності і ваги. Він відкриває для його учасників нові можливості для саморозвитку та самореалізації. Саме науковий туризм найбільшою мірою сприяє прояву етнічної самобутності й індивідуальності людини, впливаючи на більшу частину сфер людської діяльності. Тож науковий туризм є ідеальним полем для вивчення сутності культурного відтворення²⁴.

Вважаємо, що науковий туризм варто розглядати через призму: по-перше, розкриття соціально-економічної та культурно-пізнавальної сутності наукового туризму та його місця в житті України і, зокрема, міста Кам'янця-Подільського; по-друге, осмислення теоретичних засад, покладених в основу формування політики розвитку наукового туризму на державному і регіональних рівнях; по-третє, аналізу чинників розвитку інфраструктури наукового туризму, формування регіонального ринку послуг в Україні як однієї з пріоритетних сфер економіки; по-четверте, акцентування на туристичному потенціалі і можливостях створення та функціонування в місті над Смотричем сучасної туристично-рекреаційної зони; по-п'яте, визначення перспективи розвитку Кам'янця-Подільського як важливого і само-

бутнього центру наукового туризму України та його інтеграції у вітчизняний і світовий ринок.

З господарсько-економічної точки зору туризм виділився і функціонує як окрема галузь господарства, або сукупність галузей сфери послуг завдяки яким виробляються, реалізуються та споживаються специфічні послуги.

Значення наукового туризму зростає і включає в себе: а) поповнення інформації про маловивчені райони та об'єкти; б) розширення наукових й освітніх зв'язків між різними регіонами та країнами; в) розробку міжнародних проєктів, які виконуються на гранти благочинних фондів. Воно полягає: по-перше, в популяризації вітчизняної науки, наукових і туристичних об'єктів; по-друге, в економічній ролі, оскільки він базується на тому, що стає джерелом самофінансування об'єктів, інвестицій. Налагоджений науковий туризм сприяє піднесенню науки, культури і загальної економічної кон'юнктури як окремого регіону, так і країни в цілому.

Важливим етапом у розвитку міжнародного наукового туризму стало підписання 17 квітня 2001 р. 29 країнами Європи Болонської декларації. Процес подальшого формування єдиного освітнього простору Європи стає ефективним за умови академічної мобільності студентів і викладачів ЗВО. Численні міжурядові угоди інтенсифікують зв'язки між університетами різних країн. У результаті для студентів розширюється спектр освітнього вибору та посилюються прагнення молоді здобувати вищу освіту в провідних європейських університетах²⁵. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), питома вага туризму у світовому експорті послуг динамічно розвивається²⁶. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), в 2016 р. число міжнародних туристичних візитів склало 1 млрд., а доходи від міжнародного туризму перевищили 1 трлн. доларів²⁷. За даними експертів ЮНЕСКО, щорічна доля наукового туризму до 2020 р. складе 25% від загальних показників світового туризму чи біля 2 трильйонів американських доларів.

Наразі в Україні ведеться активна робота з розвитку та зміцнення наукового туризму, наближення його до світових стандартів. У цьому плані намітилась стійка тенденція, зокрема інформуються вітчизняні туристи-студенти і науковці про їхні можливості й права. Відповідно статистика інших країн засвідчує, що цей вид туризму швидко зростає та має великі перспективи²⁸. Нині, у роботі міжнародних наукових форумах беруть участь у середньому до 10 тис. осіб. Часто учасників супроводжують члени їх сімей, для яких організатори форумів разом із туристичними фірмами організовують цікаві та змістовні туристичні програми. Більшість із них органічно поєднує участь у наукових заходах із знайомленням з визначними місцями та пам'ятками міста і регіону, роблячи це, як правило, після завершення форумів, або в межах другої половини дня.

Характерною особливістю є те, що іноземні науковці і вчені витрачають під час свого перебування в нашій країні, у т.ч. нашому місті, значно більше грошей, ніж звичайні туристи. Саме тому багато держав намагаються проводити в себе міжнародні наукові форуми та зустрічі. Досвід засвідчує, що з цією метою останнім часом створюються спеціалізовані конгресові центри із облаштованими залами для засідань і сучасною інфраструктурою для розміщення відвідувачів. Деякі туристичні фірми цілком спеціалізуються на обслуговуванні таких міжнародних заходів²⁹. Більшість наукових зустрічей передбачає присутність студентів і молодих фахівців у ролі асистентів і спостерігачів, що збільшує кількість учасників цих заходів³⁰. Наголосимо, що в Кам'янці-Подільському щонайменше три готелі дедалі активніше спеціалізуються на науковому туризмі, маючи як сучасну розгалужену комфортабельну інфраструктуру для проживання і релаксації туристів, так і спеціалізовані зали для проведення наукових форумів. Найбільш потужні серед них – готельні комплекси «Клеопатра», «Сім днів», «Гала-готель» та ін.

Свої комплексні підходи до проблеми формують університети України. Прикладом цього є Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. На його базі і за участю його науково-педагогічних працівників і студентів систематично організовуються міжнародні та всеукраїнські конференції з міжнародною участю, проводяться польові, в тому числі археологічні та екологічні експедиції, розробляються проекти розширення і зміцнення туристичного потенціалу міста та регіону за допомогою надання освітніх послуг і вивчення питань у сфері туристичних технологій тощо.

Важливу роль у цьому відіграє м. Кам'янець-Подільський, яке концентрує в собі невичерпні пізнавально-краєзнавчі і туристично-рекреаційні ресурси. Місто займає третє місце в Україні (після Києва та Львова) за кількістю пам'яток історії і культури, яких налічується близько 150 назв. З одного боку, це створенні руками багатьох поколінь українців, представників інших народів різних переконань і вірувань історичні, історико-культурні, культові та інші архітектурні пам'ятки, з іншого – це природні ресурси, зокрема рельєф міста, каньйон річки Смотрич, краєвиди та інші унікальні природні об'єкти. До речі, таке пояснення повністю співпадає з висновками Міжнародної хартії, прийнятої Другим Міжнародним конгресом архітекторів і технічних спеціалістів з питань історичних пам'яток (Венеція, 1964 р.), де підкреслюється, що «історична пам'ятка включає в себе як окремий архітектурний твір, так і міське чи сільське середовище, що мають характерні властивості певної цивілізації, особливого шляху розвитку, або ж історичної події»³¹. Все це та багато іншого засвідчує: в такому історичному місті як Кам'янець-Подільський

існують справді необмежені можливості для організації туристичної роботи. Саме тому туризм обраний одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасного міста і в останні десятиліття докладається чимало зусиль для перетворення міста на справжню «Мекку вітчизняного туризму»³².

З року в рік Кам'янець-Подільський своїми пам'ятками матеріальної і духовної культури притягує до себе все більше відвідувачів. Дас їм можливість душею і серцем доторкнутись до краси та величі архітектурних споруд, створених талантом і руками древніх предків й неповторних куточків ландшафту, створених самою природою. Не менш важливо і те, що місто Кам'янець-Подільський з його численними історико-культурними надбаннями та природними ландшафтами є частково не тільки вітчизняного, а й світового туристичного краєзнавства.

Порівняно новим напрямком розвитку сучасного туризму в Україні є науково-експедиційний туризм. Хмельниччина загалом і особливо м. Кам'янець-Подільський вирізняється надзвичайно потужною культурною та природною спадщиною, що володіє значним ресурсним потенціалом для розвитку наукового туризму. Дослідження переконливо свідчать про позитивні аспекти, які надає нам науковий туризм, зокрема те, що робить історико-туристичну галузь однією з найпривабливіших серед інших, оскільки завдяки їй людина одночасно пізнає і відпочиває, а держава отримує прибутки. Соціальне значення туризму загалом і наукового туризму зокрема полягає в тому, що коли мандрівник відвідує кращі країни, то він дізнається, як поліпшити свою, а якщо гірші – отримує ще одну можливість і вчиться любити свою країну.

Пізнавальний або екскурсійний туризм включає подорожі з переважаючими пізнавальними цілями. Такий вид туризму активно розвивається в Україні. І це закономірно, адже етнічні українські землі, в тому числі Поділля та Волині, завжди були перехрестям багатьох і релігій, а тому є своєрідною дослідницькою лабораторією вивчення закономірностей всього світового історичного процесу. В літературі виділився і набуває все більшого розвитку ще один специфічний підвид туризму – *heritage tourism* (*heritage* (англ.) – спадок) подорожі, пов'язані з відвіданням найбільш відомих історико-культурних центрів, часто розташованих у різних країнах, з метою ознайомлення з історичними, культурними, духовно-релігійними цінностями різних епох і народів. Нерідко екскурсійний туризм поєднується з іншими видами – відпочинку: етнічним, діловим тощо. В 90-х рр. ХХ ст. набули випереджувального характеру розповсюдження туризму суто пізнавального характеру.

У розвитку наукового туризму виняткове місце посідає екскурсія, яку справедливо називають унікальною послугою інтелек-

туального характеру. Вона зарекомендувала себе як ефективний засіб пізнання світу, духовного збагачення та національного виховання. Саме екскурсії визначають пізнавальну суть будь-якого маршруту. Завдяки їй туризм позитивно впливає на особу, збагачує її новими знаннями, інформацією, неповторними та незабутніми враженнями. Науковий підхід до туризму передбачає розгляд кожної подорожі не як до простої сукупності екскурсій, а як їх системи. Іншими словами, це означає логічний зв'язок між окремими екскурсіями, який би знаходив своє втілення в їх тематиці, формах, засобах і методах проведення.

Екскурсійна сфера в Україні і, зокрема, на Хмельниччині та у Кам'янці-Подільському, без перебільшення, має глибокі корені й багатолітній практичний досвід. Упродовж багатьох років було створено унікальну екскурсійну методику, що дозволяла забезпечити українській екскурсійній школі провідне місце на теренах колишнього СРСР. Це чи не єдина складова вітчизняного туристично-краєзнавчого продукту, яку можна з гордістю пропонувати навіть найвибагливішому іноземному туристу. Тим більше, що в Україні було створено майже 5 тисяч змістовних оглядових і тематичних екскурсій. Слід наголосити, що від рівня знань, умінь екскурсовода донести матеріал до учасників мандрівки, показати, а деколи й відтворити історичні події, зробити екскурсантів їх співучасниками, значною мірою залежать сприйняття ними минулого, зміни в їх свідомості та морально-етичних засадах, а в підсумку – громадянської позиції. Зняття обмежень у тематиці екскурсій, відсутність ідеологічного тиску на екскурсійну справу відкрили нові перспективи і потенціальні можливості для її розвитку. Відтак у туристичному краєзнавстві розширюється тематичний спектр екскурсій, вони наповнюються новим змістом і тим самим до екскурсантів повертається більш об'єктивна та правдива історія України.

В Україні науковий туризм поставлено на міцний і надійний фундамент. Під опіку держави нині перебуває понад 150 тисяч пам'яток історії та культури. Встановлено День пам'яток історії та культури, який вперше було відзначено як професійне свято 18 квітня 2000 р., в міжнародний день пам'яток і визначних місць. Можна констатувати, що науковий туризм і туристичне краєзнавство є своєрідними ланками, що допомагають входженню Української держави у європейське та світове цивілізаційне співтовариство. Подорожі іноземних туристів по Україні, окремих її регіонах, в тому числі і по Поділля, створюють у подорожуючих реальний і правдивий образ нашої країни, а відтак сприяють її інтеграції в міжнародний цивілізований світ. З іншого боку, відправляючись в інші країни, наші співвітчизники не тільки знайомляться з надбаннями тих чи інших народів, а й здійснюють під час свого відпочинку рецепцію України.

Головне завдання наукового туризму полягає передусім у реалізації гуманітарної та економічної функцій. Перша передбачає, що кожна людина, займаючись науковим туризмом чи туристичним краєзнавством, має змогу чудово відпочити, поповнити свою духовність. Завдяки першій галузь дає великі прибутки у державну та місцеву казну.

Прикладом конкретної участі в розвитку наукового туризму є КПНУ імені Івана Огієнка, важливим напрямом якого в умовах інтеграції до світового освітнього простору є розвиток міжнародної співпраці. Університет є членом Асоціації європейських університетів, співзасновником Консорціуму Варшавського та українських університетів. Нині університет здійснює міжнародну співпрацю в рамках 47 угод із 75-ма ЗВО і НУ 16 країн світу – Австрія, Литва, Латвія, Республіки Польща, Словаччина, Угорщина, Канада, США, Туреччина, Фінляндія, Молдова, Білорусь, Узбекистан, Казахстан, Росія.

З ініціативи і на базі університету лише за 2003–2019 рр., коли наукова діяльність по-справжньому стала пріоритетною галуззю вишу, проведено близько 450, із них більше 210 міжнародних наукових форумів – конгресів, симпозіумів, конференцій, круглих столів, семінарів. За нашими підрахунками, в них взяли участь більше 5-ти тисяч іноземних учених і науковців. Найбільшим серед них був II Міжнародний науковий конгрес українських істориків (16–18 вересня 2003 р.) за участю 520 осіб, які представляли 14 країн світу. Надзвичайно потужним науковим форумом була Міжнародна наукова конференція з математики, учасниками якої стали представники 8 країн – від В'єтнаму, Китаю і Кореї до Туреччини й багатьох європейських країн. Досить резонансною стала Міжнародна науково-методична конференція «Методологічні принципи формування фізичних знань і професійних якостей майбутніх вчителів фізики і астрономії (жовтень 2003 р.). У квітні 2006 р. фізико-математичний факультет приймав учасників Міжнародної науково-методичної конференції «Сучасні проблеми математичного моделювання, прогнозування та оптимізації». Загалом щорічно в Кам'янці-Подільському відбувається понад 50 міжнародних і всеукраїнських наукових форумів, виконується низка наукових проєктів за участю іноземців.

Починаючи з 2003 р., кожних два роки в стінах університету проходить міжнародна науково-практична конференція «Україна і Велике князівство Литовське в XIV – XVIII ст.» та «Кам'янець-Подільський в контексті українсько-європейських зв'язків». Цьогоріч на базі університету відбулась шоста міжнародна конференція «Україна і Велике князівство Литовське в XIV – XVIII ст.» за участю представників Білорусі, Литви, Молдови, Республіки Польща і навіть Великобританії. Парад наукових форумів продовжила п'ята міжнародна науково-практична конференція «Кам'я-

нець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків». Органічною складовою кожної такої конференції були відвідання національних заповідників, музеїв, картинної галереї, ознайомлення з історико-культурними пам'ятками міста та нашого краю.

Близьким до міжнародного наукового туризму або таким, який із ним тісно переплітається, є освітній туризм. Він передбачає поїздки, під час яких турист поєднує відпочинок та навчання: відвідує заняття, здійснює екскурсії з метою розширення світогляду, задоволення цікавості та досягнення інших пізнавальних цілей. Характерною рисою освітнього туризму є його сприяння формуванню соціальної мобільності, професійної універсальності, навичок самоосвіти, стимулює інтелектуальний розвиток. Сфера освітнього туризму охоплює різні види навчання та освіти, що реалізуються поза постійним місцем проживання. Мотиви освітніх подорожей дуже різноманітні: від бажання з користю для саморозвитку провести вільний час, перебуваючи на відпочинку за межами звичного середовища, до реалізації пізнавальних інтересів і набуття нових знань й умінь, спеціально переміщуючись для цього у ті країни, де можна задовольнити ці потреби з максимальною ефективністю³³. Цей аспект стає дедалі ціннішим, оскільки дозволяє: а) здобувати новітні знання «від їх безпосередніх продуцентів, якими можуть бути викладачі тих установ, де людина проходить навчання (чи стажування)»; б) забезпечує «доступ до сучасної науково-дослідної бази і технологій у відповідній сфері діяльності, що дає змогу набути цінного досвіду проведення наукових досліджень, певних практичних навичок роботи на сучасному обладнанні»; в) долучати учасників освітнього процесу до світових культурних досягнень; г) отримати диплом міжнародного визнання; д) можливість вивчити декілька іноземних мов тощо³⁴.

На основі розробок науково-педагогічних працівників Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка пропонує чимало своїх послуг у цій сфері, включаючи підготовку фахівців вищої кваліфікації, проведення низки польових практик, наукових форумів, проведення силами науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів і докторантів різноманітних екскурсій, виготовлення сувенірів, організацію виставок й інших заходів на території міста, області, Кам'янецьчини, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької і Тернопільської областей.

У стандартний пакет послуг входять забезпечення проживанням у гуртожитках викладачів, студентів, учасників конференцій, науковців вітчизняних і зарубіжних ЗВО і НУ, з якими тісно співпрацює університет. Заклад надає послуги в сфері наукового туризму нашим партнерам по наперед заявленій тематиці. Зусиллями університету впродовж багатьох років організовуються тури на археологічні розкопки із залученням екскурсан-

тів (туристів) до складу експедицій, тури зі спостереження за поведінкою птахів і звірів у Національному природному заповіднику, етнографічні тури з ознайомленням із подільськими обрядами, культурою кухні тощо.

Університет близько двох десятиліть позиціонує свою активну участь у розвитку туристичної освіти. Спочатку наші викладачі виявили і за підтримки керівництва міста реалізували ініціативу зі створення філіалу Київського приватного університету туризму, економіки і права. Пізніше, коли кияни згорнули філіал, університет доклав зусиль і відкрив низку туристичних спеціальностей, які користуються широким попитом. Взяти хоча б той факт, що в історичному музеї-заповіднику нині працює підготовлених нами 8 кандидатів наук, а загалом у системі туристичного бізнесу – понад 350 фахівців, вихованих на економічному факультеті. Без участі науково-педагогічних працівників університету не обходиться жоден науковий захід з історії, культури та архітектури міста і області. Сьогодні чимало наших випускників не тільки працює на професійній основі в туристичних фірмах міста, області, регіону, а й далеко за межами України. Тому можна цілком об'єктивно сказати, що ця ділянка роботи покладена на освітньо-наукову основу і набула системного характеру. Не можна не підкреслити, що частина студентів економічного факультету, де ведеться підготовка туристичних кадрів, проходить виробничу туристичну практику за кордоном, а, повертаючись у місто, привносять у діяльність туристичного бізнесу запозичений передовий досвід і новітні технології організації туризму. Особливу роль у цьому відіграють щорічні виробничо-навчальні екскурсії у європейські країни та країни Близького Сходу.

В університеті проводиться значна робота щодо розвитку і посилення туристичного потенціалу міста через участь у розробці маршрутів і туристичних продуктів, організацію наукового наставництва над аспірантами, молодими фахівцями, студентами старших курсів щодо проведення досліджень. Участь наших партнерів у наукових заходах не тільки розширює коло учасників наукового туризму, а й сприяє популяризації з їх допомогою унікальності та багатой культурної спадщини міста над Смотричем. Науковий туризм як один із спеціальних видів туризму дозволяє залучати підготовлених ентузіастів до проведення різноманітних фундаментальних і прикладних досліджень, особливо пов'язаних із вивченням екологічних проблем.

Розвиток наукового туризму як одного з самих сучасних пізнавальних, культурних видів туризму потребує об'єднання зусиль усіх віток і рівнів державної влади і місцевого самоврядування, включаючи міністерства, відомства, закладів вищої освіти і туристичного бізнесу для розв'язання різнопланових завдань, зміцнення й розширення матеріальної бази та інфраструктури туриз-

му, формування державного, академічного, приватного і соціального партнерства, реалізації ефективної туристичної політики, створення нових туристичних продуктів і розширення спектра туристичних послуг.

Очевидно, для просування наукового туризму на ринку туристичних послуг м. Кам'янця-Подільського і Хмельниччини не зайвим буде проведення на господаровірних засадах спеціальних наукових досліджень з питань техніки і технологій туроператорської і турагентської діяльності, підготовки кваліфікованих фахівців індустрії туризму, готових до роботи з науковою інформацією і професіоналами наукових знань. Відтак, на часі залучення і консолідація наукових, організаційних та економічних ресурсів. Тим більше, що науковий туризм дозволяє значною мірою вирішити проблеми фінансування наукових досліджень.

Практично на поверхні лежить залучення у туристичний бізнес найбагатшого в Україні за кількістю середньовічних замків і фортець Карпато-Подільського регіону, яке складає поки що не більше 25%. Проте відсоток залучених у цей процес замків і фортець є незначним. Наприклад, на території Карпато-Подільського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька та Вінницька області) – найбагатшого в Україні за кількістю середньовічних замків і фортець – цей показник сягає 25%. Об'єктами анімаційних заходів у цьому регіоні є: у Тернопільській області руїни Кременецького, Бережанського, Теребовлянського, Скалатського та Сидорівського замків, у Львівській області – руїни наскельної фортеці «Тустань», Старосільського та Добромильського замків, у Івано-Франківській області – руїни Пнівського замку.

У них науковий туризм має перспективи для розвитку за умови одночасного проведення міжнародних наукових конференцій. Саме на таких форумах можна привернути увагу до проблем зруйнованих середньовічних замків і фортець. Тим більше, що кожний замок або фортеця, що в руїнах, має тривалу та цікаву історію, в тому числі і військову. Тому на територіях тих пам'яток варто практикувати проведення військово-історичних фестивалів, рицарських турнірів тощо. Це сприятиме не тільки приверненню уваги громадськості до проблем руїн середньовічних замків і фортець, але і патріотичному вихованню молоді³⁵.

Розвиток наукового туризму в ЗВО України істотно збільшує можливості широкого залучення іноземних туристів для участі в рекреаційних і пізнавальних цілях, організації наукових експедицій і походів наукової спрямованості і, зрештою, наукових досліджень. Найбільш перспективними напрямками його розвитку є організація, проведення чи участь вітчизняних і зарубіжних учених у роботі симпозіумів, конференцій, семінарів, ділових зустрічей і ін. Технологія організації цих заходів передбачає об'єднання

в рамках подорожей не тільки наукових, а й рекреаційних, пізнавальних, а також медичних цілей. Для організації подорожей за напрямками наукового туризму необхідне проведення науково-дослідницької роботи щодо створення бази перспективних наукових напрямів, зацікавлених підприємств і організацій відповідних галузей знань, наукових регіонів і пунктів призначення, в яких можливе проведення експедицій і походів, технологічних прийомів виявлення та організації умов для проведення досліджень. Організація та просування наукового туризму на ринку туристичних послуг вимагає спеціальних досліджень з техніки і технологій туроператорської, турагентської діяльності, підготовки кваліфікованих фахівців індустрії туризму, готових до роботи з науковою інформацією та професіоналами різних галузей наукових знань. Для цього необхідна підготовка фахівців, спроможних створювати науково-експедиційні тури на основі взаємозв'язку науки, експедиції і туризму.

Отже, вивчення проблеми засвідчила про важливе місце і роль міжнародного наукового туризму в академічному та науковому житті вітчизняних закладів вищої освіти та його зростаючі можливості і перспективи як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях в удосконаленні міжнародної співпраці ЗВО України.

Примітки:

1. Любіцева О. Можливості запровадження дуальної освіти в туризмі // Актуальні питання туризмології та туристичної практики: збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Інституту туризму Федерації професійних спілок України (м. Київ, 18 квітня 2019 р.) / [за ред.: Т. Сокол, Т. Семигіної]. Київ: АПСВТ, 2019. С. 31.
2. Горіна Г.О. Ринок туристичних послуг : управління розвитком в умовах просторової поляризації: монографія. Кривий Ріг: Чернявський Д.О., 2016. 305 с.
3. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика. Київ: КНТЕУ, 2007. 493 с.
4. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / [за заг. ред. професора В.Г. Герасименка; авт. кол.: В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк, С.Г. Нездоймінов [та ін.]. Одеса: Астропринт, 2013. 304 с.
5. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика. Київ: КНТЕУ, 2007. 493 с.
6. Моїсєєва Н.І. Інноваційний розвиток туристичної сфери регіону: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2018. 330 с.
7. Нейдомінов С.Г. Підприємницький вектор розвитку регіонального туризму: монографія. Одеса: Пальміра, 2011. 344 с.
8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги – XXI, 2003. 300 с.

9. Мокляк А. Туристичні ресурси для потреб іноземного туризму. Київ: КДУ ім. Т. Шевченка, 2004.
10. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід: монографія / [за заг. ред. Ю. Лебединського; В. Вакуленка, І. Валентюка, С. Коротич, М. Онисько]. Київ: К.І.С., 2003. 176 с.
11. Євдокименко В.А. Регіональний фактор розвитку туризму // Туристично-краєзнавчі дослідження. Київ: ЧП Кармаліта, 1999. Вип. 2. С. 25-36.
12. Цибух В.І., Вихристенко Б.І., Попович С.І. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні // Туристично-краєзнавчі дослідження. Київ: ЧП Кармаліта, 1999. Вип. 2. С. 3-19.
13. Розвиток туризму в Україні. Проблеми і перспективи: збірник наукових статей. Київ: ІВ7Ц Слов'янський діалог. 1995. 244 с.
14. Міщук К.С., Стадник В.В. Можливості і форми освітнього туризму в розвитку професійних компетенцій менеджера // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. № 4. Т. 1. С. 91-94; Петренко Н.В. Освітній туризм в Україні в другій половині XIX – початку XX ст. (уроки минулого та завдання майбутнього) // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2011. № 7. С. 37-47.
15. Страшевська Л.В. Геосайти Поділля як об'єкти наукового туризму // Географія та туризм. 2012. Вип. 21. С. 54-64.
16. Халявка М. Історія і стан розвитку наукового туризму в Україні // Східноєвропейський історичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 100-104.
17. Павлов В.П. Научный туризм: накопленный опыт и перспективы развития. URL: <http://www.intacadem.ru/statji/nauchnyy-turizm-nakoplennoy-opyt-i-perspektivy-razvitiya.html>
18. Холодилина Ю.Е. Ресурсный потенциал региона как основа развития научного туризма // Вестник Оренбургского государственного университета. 2012. № 8 (132). С. 169-173. Її ж. Теоретические аспекты развития научного туризма в регионе // Вестник Оренбургского государственного университета. 2011. № 13. С. 500-505.
19. Холодилина Ю.Е. Ресурсный потенциал региона как основа развития научного туризма // Вестник Оренбургского государственного университета. 2012. № 8 (132). С. 169.
20. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [передм. В. Литвин]. Київ: ВД «Слово», 2006. 372 с.
21. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.
22. Участь України у Всесвітній туристичній організації. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
23. Холодилина Ю. Теоретические аспекты развития научного туризма в регионе... С. 500.
24. Січинський В.Ю. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. Київ: Довіра, 1992. С. 72-98.
25. Розвиток туристичного бізнесу регіону: навч. посіб. / [І.М. Школа, Т.М. Ореховська, О.П. Корольчук, В.Ф. Кияк та ін.; за ред. д. е. н., проф. М.І. Школи]. Чернівці: Вид-во «Книги XXI», 2007. С. 84-102.

26. Дорожня карта, ведуча до відновлення. URL: www.UNWTO_konfkaazah.pdf
27. Всесвітня туристична організація (ЮНВТО). URL: <http://www.unwto.org>
28. Міщук К.С., Стадник В.В. Вказ. праця. С. 91–94.
29. Халявка М. Історія і стан розвитку наукового туризму в Україні // Східноєвропейський історичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 103.
30. Готелі та інші місця для короткотермінового проживання: стат. бюл. Київ: Держкомстат України, 2001. С. 15–37.
31. Праці центру пам'яткознавства: зб. наук. пр. / [Нац. акад. наук України, Укр. т-во охорони пам'яток іст. і культури; редкол.: О.М. Титова (голов. ред.) [та ін.]. Київ: [б. в.], 1992. Вип. 1. С.37.
32. Кам'янець на Поділлі / [О.І. Расшукін, С.В. Трубочанінов]. Кам'янець-Подільський: ФОП Я.І. Сисин, 2017. С. 123.
33. Ткачук А.М. Освітній туризм у світі й в Україні // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: збірник наук. статей. Київ: Нац. авіац. ун-т, 2010. Вип. 2. С. 137–144.
34. Міщук К.С., Стадник В.В. Вказ. праця. С. 92.
35. Аніпко Н. Середньовічні замки та фортеці України як об'єкти військово-історичного туризму // Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці – м. Сучава, 23–24 квітня 2015 р. Чернівці: ЧТЕІКНТЕУ, 2015. С. 17.

The article attempts to analysed the literature, determine the place and role of international scientific tourism in the academic life and research activities of higher education institutions of Ukraine. The forms of international scientific tourism are emphasized and the accumulated experience of its implementation in domestic high institutions is generalized. The opportunities and prospects of international scientific tourism in improving of the international academic cooperation of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University were emphasized.

Key words: scientific tourism, international, research activity, academic cooperation.

Отримано 17.11.2019